

Startup-yrittäjyys työn muutosdiskurssien valossa

Henri Koskinen

Työn muutos voidaan ymmärtää diskursseina, joissa painottuvat vaihtelevasti globalisaation, tietotalouden ja prekarisaation merkitykset. Tässä artikkelissa jäljitetään työn muutoksen merkityksiä tarkastelemalla suomalaista startup-yrittäjyyttä käsittelevää opaskirjallisuutta. Analysoiduissa teksteissä työn muutoksella on kertomuksellinen, tuottava ulottuvuutensa, joka ei palaudu yksiselitteisesti muutoksen empiiriseen todennettavuuteen.

Startup-yrittäjyys on viime vuosina ollut näkyvästi esillä Suomessa. Menestyneiden startup-yritysten – kuten peliyhtiö Rovion ja Supercellin ja ruuan-tilauspalvelu Woltin – sekä maailmanlaajuisiin mittoihin kasvaneen Slush-tapahtuman myötä startup-yrittäjyys on 2010-luvulla vakiintunut osaksi yhteiskunnallista keskustelua. Poliittiset toimet startup-yrittäjyyden edistämiseksi

ovat moninaisia. Sisäministeriö on esimerkiksi lanseerannut erityisen startup-oleskeluluvan houkutelakseen kansainvälisiä osaajia Suomeen (Sisäministeriö 2018), ja korkeakoulutukseen on lisätty startup-yrittäjyysopetusta (esim. Moisio 2018, 99, 103–106; Siivonen ym. 2019). Suomi onkin 2010-luvulla tullut kansainvälisesti tunnetuksi hyvänä startup-maana, jolla on toimiva ”yritys-

ekosysteemi” ja monipuolista osaamista (Atomico 2019). Menestyneiden teknologia-alan startupien nähdään olevan talouden ja työn murroksen aallonharjalla (Hyrkäs 2017), ja Suomessa startup-yrittäjyys on erityisesti poliittisessa puheessa näyttäytynyt vastauksena globaalin talouden asettamiin haasteisiin (Moisio & Rossi 2020). Startup-yrittäjyys ilmiönä tuleekin paremmin ymmärrettäväksi

osana laajempaa työn muutosta: siinä tiivistyvät monet työn muutoksen keskusteluista tutut kehityskulut ja ideat (Hyrkäs 2017, 129–130).

Usko startupien mullistavaan potentiaaliin on ymmärrettävää. Monet teknologia-alan startupeina aloittaneet yritykset ovat kasvaneet valtaviin mittoihin ja muokanneet perustavalla tavalla ihmisten kanssakäymistä. Esimerkiksi sosiaalinen media on vakiintunut osaksi jokapäiväistä elämää. Vain ohimennen muistetaan, että viitisentoista vuotta sitten Facebookia, Twitteriä tai Instagramia nykyisessä merkityksessään ei ollut olemassa. Ne olivat tuolloin teknologia-alan startup-yrityksiä, jotka vasta kehittivät palvelujaan.

Ymmärrän startup-yrittäjyyden yhtäältä erityisenä yrittäjyyden muotona, johon liittyy esimerkiksi skaalautuva bisnesmalli, pyrkimys uudenlaisen tuotteen tai palvelun luomiseen sekä toiminnan rahoitus riskipitoisella pääomarahoituksella (Hyrkäs 2016; Maliranta, Pajarinen & Rouvinen 2018). Toisaalta hahmotan startup-yrittäjyyden diskurssina, jolla on omintakeinen merkitys- ja tarinavaranto. Tähän diskurssiin kuuluvat esimerkiksi intohimoisuuden, luovuuden ja visionäärimäisyyden korostaminen sekä omistautumista vaativan tiimityön, matalien hierarkioiden ja joustavuuden tähdentäminen. (Egan-Wyer ym. 2018;

Hyrkäs 2016; 2017; Koskinen 2020.) Startup-yrittäjyyden merkityksiä kierätetään laajasti julkisessa keskustelussa, mikä on vahvistanut käsitystä startup-yrittäjyydestä uudenlaisena toimijuutena (Egan-Wyer ym. 2018; Hyrkäs 2017; Mannevuori 2015, 112–119). Startup-yrittäjyys on Suomessa toistuvasti kehitetty paitsi uudenlaisena yrittäjyytenä, myös kulttuurisena muutoksena, joka tähtää yhteiskunnan muuttamiseen. Suomalaiset startup-toimijat ovat julkisissa esiintymisissään tukeutuneet vahvasti muutos- ja uudistamisretoriikkaan. (Hyrkäs 2017; Lehdonvirta 2013; ks. myös Mannevuori 2015, 114–115.) Pohdin tässä artikkelissa, mistä muutospuheessa on kyse ja millaisin keinoin muutosta tehdään ymmärrettäväksi.

Suhteutan startup-yrittäjyyden puhetapoja työn muutokseen, jonka hahmotan diskursiivisena ilmiönä. Tutkimusaineistona toimii suomalainen startup-yrittäjyyttä käsittelevä populaari opas ja tietokirjallisuus (ks. Koskinen 2020). Tämän kirjallisen aineiston kautta tarkastelen, miten työn muutoksen diskurssit – joita jäsenän tietokapitalismin, globalisaation ja prekarisaation käsitteiden kautta (Jakonen 2018) – aktivoituvat startup-kirjallisuudessa ja mitä seurauksia työn muutoksella nähdään olevan niin yksittäisten ihmisten, talouden kuin Suomenkin kannalta. Pohdin analyysis-

säni työn muutosdiskurssien toimeenpanevaa voimaa ja valaisen työn muutoksen ambivalenttia luonnetta. Artikkelini tarkastelee siis yhtäältä työn muutoksen diskurssien toimeenpanevaa ja tuottavaa ulottuvuutta ja toisaalta muutosdiskurssien aktivoitumista startup-yrittäjyyden konstruomisessa. Pohdin, millaista taustaa vasten startup-yrittäjyys tehdään teksteissä ymmärrettäväksi.

Työn muutoksen vakiintuneet diskurssit

Työn muutos on laaja yhteiskuntatieteellinen ja yhteiskunnallinen keskustelu, johon osallistuvat asiantuntijat, poliittiset päättäjät, media ja kansalaiset vaihtelevin painoituksin. Keskustelussa on runsaasti erilaisia juonteita, jotka lähestyvät työn muutosta eri näkökulmista mutta kuitenkin limittyvät toistensa kanssa. Katson, että on olemassa tiettyjä vakiintuneita tapoja kuvata työn suuria linjoja. Jäsenän tässä artikkelissa näitä työn muutoksen puhetapoja Mikko Jakosen (2018) jalanjäljissä. Jakonen tunnistaa muutoskeskustelusta neljä toisiinsa kietoutuvaa ulottuvuutta: tietokapitalismin, globalisaation, prekarisaation ja muuttuvan työvoimapolitiikan. Käsitelen näistä kolmea ensin mainittua, joita tarkastelen diskurssina; merkitysjärjestelminä, jotka kuvaavat työn muu-

toksen päällekkäisiä ja lomittaisia kehityskulkuja ja keskusteluja kolmesta näkökulmasta.

En pääsääntöisesti käsittele työvoimapolitiikkaa Jakosen (2018, 361–364) tarkoittamassa mielessä, koska teema ei varsinaisesti resonoi opaskirja-aineistosta piirtyvän startup-yrittäjyyden kanssa. Toki on niin, että viimeaikaiset työvoimapoliittiset muutokset – esimerkiksi perustulo (Jakonen 2018, 364) – kietoutuvat yhteen startup-yrittäjyyttä lähellä olevien ilmiöiden kanssa, kuten alusta- ja keikkatalouden (Vallas & Schor 2020). Esimerkiksi perustuloon on startup-piireissä suhtauduttu myönteisesti, koska sen nähdään vapauttavan ihmisten potentiaalin: vastikkeeton perustulo antaa ikään kuin vapaat kädet ajatella, innovoida ja yrittää (Mokka 2016). Lisäksi on huomattava, että startup-yrityksillä on nykytaloudessa potentiaalisesti suuria vaikutuksia työvoimapolitiikkaan. Palaan tähän teemaan artikkelin lopussa. Kuvaan seuraavaksi tarkemmin tietokapitalismin, globalisaation ja prekarisaation diskursseja.

Tietokapitalismin diskurssissa tieto, teknologia ja innovaatioiksi nimetyt teknis-taloudelliset uudistukset määrittävät työn muutosta sekä työn sisältöjen että työn eetoksen kannalta. Tietokapitalismissa keskeinen käsitteellinen kiinnike on ymmärrys massamittaisen teolli-

suustuotannon sekä sitä säätelevän kansallisvaltion muodostaman kumuloitumisjärjestelmän (ns. teollinen tai fordistinen järjestelmä) kriisistä ja siirtymästä jälkiteolliseen, joustavaan, verkostomaiseen ”uuden työn” regiimiin. Tämä muutos ymmärretään länsimaissa 1900-luvun puolivälistä alkaneeksi, vähitellen voimistuneeksi kehityskulkuksi. (Jakonen 2018; Julkunen 2008; Moisio 2018; Sum & Jessop 2013.) Niin sanottu tietotyö muodostuu uuden työn regiimissä keskeiseksi, sillä kapitalistisen lisäarvon nähdään muodostuvan enenevässä määrin immateriaalisessa tiedon luonnissa, analysoinnissa, levittämisesä, muokkaamisessa ja hallinnoinnissa (Jakonen 2018, 348). Siten tietotaloutta määrittävät yhtäältä palkansaajien huomattavan osuuden työskentelytietotyössä ja toisaalta talouden palveluvaltaistuminen (Brunila, Onnismaa & Pasanen 2015; Moisio 2018, 19; Parviainen, Kinunen & Kortelainen 2016). Esimerkiksi Suomen kansantaloudesta palvelut muodostavat jo noin 70 prosenttia, ja tietotyöksi luettavissa ammateissa työskentelee yli 40 prosenttia kaikista työllisistä (Kansantalouden tilinpito 2020; Pyöriä 2006).

Globalisaation diskurssissa puolestaan keskeinen muutospiirre on työn, työvoiman, palvelujen ja pääomien liikkuvuus tilassa ja ajassa. Tämä on mer-

kinnyt uudenlaista globaalia työnjakoa ja työn liikettä. Niin sanotun globaalin etelän maissa tuotetaan suurin osa maailman teollisesta tavarasta ja myös kasvava osa palveluista. Tämä on merkinnyt teollisuustyön vähentymistä tai muodonmuutosta globaalissa pohjoisessa, millä tyyppillisesti viitataan Eurooppaan ja Pohjois-Amerikkaan. Globalisaatio siis liikuttaa ja joustavoittaa työtä monimuotoisesti. Kansallisvaltioiden roolin työmarkkinoiden säätelijänä katsotaan muuttavan muotoaan, kun työ liikkuu ylijaraisesti ja luo uusia järjestelyksiä. (Jakonen 2018, 351–355; Vallas 2012.)

Globalisaatiokeskustelussa talousjäsentyy maailmanlaajuisiksi, keskinäisriippuvaiseksi verkostoksi ja tuotantoketjut saavat laajat mittasuhteet: tuotteiden raaka-aineet tuotetaan köyhissä maissa kyseenalaisissa olosuhteissa ja jalostetaan ja paketoidaan länsimaissa kulluttajille sopivaan muotoon (McGuigan 2012; Vallas 2012, 133–162). Suomessa 1980-luvulta alkanut talouden avaaminen kansainväliselle pääomalle on johdannut Suomen uudenlaiseen itseymmärrykseen osaamisperusteisena maana, ja puhe kilpailukyvyistä on muodostunut keskeiseksi huoleksi niin politiikassa kuin liike-elämässäkin (esim. Kantola 2014). Suomessa globalisaatiopuhe onkin vahvasti kytkeytynyt keskusteluun

kilpailuvaltiosta. Globalisaatioon sopeutumisen katsotaan edellyttävän Suomelta tehokkuutta ja joustavuutta, mikä puolestaan on merkinnyt yhtäältä julkisen sektorin tiukkaa kulukuria ja toisaalta korporatistiseen työmarkkinamalliin kohdistuvia muutospaineita (Eskelinen ym. 2017; Jakonen 2018; Kananen 2017; Ylhäinen 2018).

Prekariaation diskurssissa työ vaiuttaa joustavoittamisen ja globaalin liikkuvuuden kaltaisten kehityskulujen takia uudella tavalla epävarmalta. Verkostomaisessa taloudessa työ jäsenyyksiä projekteiksi, jotka tuottavat työn organisoimiseen uudenlaista epäjatkuvuutta ja uusia työn muotoja, kuten erilaisia itsensä työllistämisen ja palkkatyön yhdistelmiä. Joustavuuden nimissä työtä pyritään teettämään ikään kuin tarpeen vaatiessa, ei jatkuvana tai pysyvänä, mikä johtaa kokoaikaisen palkkatyön kriisiytymiseen ja uusien työmallien, kuten vuokra-, freelance- ja silpputyön sekä nollatuntisopimusten yleistymiseen. (Jakonen 2018; Nuutinen 2017; Suoranta & Leinikki 2018.) Työn onkin katsottu esimerkiksi erilaisten ulkoistusten, vuokratyön ja alustatyön myötä pirstaloituvan ja muuttuvan yhä monimuotoisemmaksi, mikä osaltaan lisää työllisten epävarmuutta asemastaan ja tulevaisuudestaan. Itsensä työllistäjien määrä on kasvussa, ja kokoaikaisen palkkatyön

suomat edut ovat yhä harvempien ulottuvilla. (Nuutinen 2017; Siltala 2004.)

Prekariaation mittakaavasta kiistellään, koska erityisesti tilastovetoisessa tutkimuksessa sen operationalisointi on ollut haastavaa, eikä prekaarin työn katsoa lisääntyneen merkittävästi Suomessa (ks. esim. Pyöriä & Ojala 2012). Vastargumenttina puolestaan on esitetty, että tilastovetoinen tutkimus ei kykene tavoittamaan prekariaation laajuutta tai kaikkia ulottuvuuksia (Jakonen 2018, 368; Jokinen & Venäläinen 2016).

Työn muutosta koskeissa keskusteluissa on yleisempikin piirre, että muutos ja eritoten muutoksen luonteen tulkinta palautuu yhteiskuntatieteissä kysymyksiin teoreettisista ja metodologisista eroista. Tyypillisesti tilastolliset, sarja- ja pitkäaikaisaineistoihin perustuvat analyysit osoittavat, että työ muuttuu hitaammin kuin julkisesta keskustelusta voisi päätellä (esim. Pyöriä & Ojala 2012; 2016; Pyöriä 2017). Kvalitatiivinen, erilaisiin tekstiaineistoihin perustuva tutkimus puolestaan useammin korostaa, että kokemus työn epävarmuudesta, kohonneesta vaatimustasosta ja kokonaisvaltaisesta levittäytymisestä kaikille elämäniloille on kasvanut (esim. Jokinen & Venäläinen 2015; 2016; Jokinen ym. 2011; Julkunen 2008; Siltala 2004; 2016; ks. myös Pyöriä 2006). Työn muutos on siten vyyhti, jossa tiedontuotanto

on kietoutunut muutoksen käsitteellistämiseen ja ilmenemistapoihin.

Ymmärrän työn muutoksen diskurssit merkitysjärjestelminä, joiden tuottamiseen ja levittämiseen osallistuvat niin tutkijat, asiantuntijat, poliittiset päättäjät, media kuin yksittäiset kansalaisetkin. Työn muutosta voidaankin Michel Foucault'n hengessä lähestyä diskursiivisena ilmiönä, jota muovaavat yhteiskunnalliset valtasuhteet ja tiedontuotannon käytännöt. Foucault katsoi, että valta, tieto ja tiedontuotanto ovat monisäikeisellä tavalla kietoutuneet yhteen. Ehdot, joilla tietoa ja ymmärrystä ympäröivästä todellisuudesta voidaan tuottaa, ovat siis jo yhteiskunnallisen valtakampailun tulosta ja muovaamia. Tiedontuotanto ja instituutiot ovat keskeisessä roolissa siinä, miten sosiaalinen todellisuus saa muotonsa ja mitkä ovat ne diskursiiviset puitteet, joissa vuorovaikutus tulee mahdolliseksi. (Alasuutari & Qadir 2019, 149–154; 2016, 636–637; Foucault 1991; Helén 2010; 2016.)

Työn muutoksen kertomus

Työn muutoksen diskurssit kietoutuvat toisiinsa ja luovat ymmärrystä työn muutoksesta monimutkaisena ilmiönä, jonka seurauksena työn nykyiset rakenteet haurastuvat ja muuttavat muotoaan. Merkittävä osa työn muutoksen keskus-

telusta onkin kehystänyt muutoksen työn epävarmistumisena tai jopa huononemisenä (esim. Siltala 2004; Patomäki 2007). Vastakohta haetaan usein *fordistisesta* työstä, joka tässä yhteydessä määrittyy vakaaksi, kestäväksi ja säännölliseksi. Ajatusta on kritisoitu yksinkertaistavaksi, koska se jättää huomiotta sen, että fordistinen regiimi ja sen tuottama hyvinvointi on historiallisessa perspektiivissä varsin lyhyt ajanjakso, joka vaihtelee ajallisesti ja maantieteellisesti huomattavasti (Julkunen 2008, 13–15; Mannevuori 2015, 95–100; Neilson & Rossiter 2008). Työn muutos on ylipäänsäkin historiallisesti pitkään jatkunut keskustelu, josta voidaan hahmottaa erilaisia teemoja, esimerkiksi tuotannon automatisaatio ja robotisaatio, jotka uhkaavat työtä ja työpaikkoja (Ford 2015, 45–50; Pulkka 2017, 20–21). Puheen työn muutoksesta katsotaan kiihtyneen erityisesti 1990- ja 2000-luvuilla (Julkunen 2008, 36–42).

Työn muutospuhe on nähty kertomuksena siitä, miten työ epävarmistuu, pirstaloituu ja levittäytyy ihmisten kaille elämänsäaloille. Esimerkiksi sosiologit Kevin Doogan (2009), Pasi Pyöriä ja Satu Ojala (esim. Pyöriä 2017; Pyöriä & Ojala 2016) katsovat, että kertomus työn muutoksesta on ankuroitunut julkiseen keskusteluun, ja kertomuksen elementtejä toistetaan lukemattomissa yh-

teyksissä. On myös kysytty, liioitellaanko työn muutosta (Pyöriä & Ojala 2016). Tällöin työn muutos hahmottuu julkisessa keskustelussa ylläpidettynä tarinana, jolla on kyseenalainen yhteys työmarkkinoiden todellisuuteen (Jakonen 2018, 347). Työn muutoksen kertomuksella on monenlaista toteuttavaa voimaa: esimerkiksi palkansaajapuolella kertomus synkkenevästä työelämästä voi yhdistää ja luoda työntekijöiden välistä solidaarisuutta, kun taas työnantajaleirissä kertomus perin pohjin muuttuneesta työelämästä luo otollista maaperää työehtojen heikentämiselle (Pyöriä 2017, 10; ks. myös Doogan 2009).

Toisaalta on lyhytnäköistä sanoa, että työn muutos olisi vain keskustelu, joka ei perustu tosiasioihin. Kuten monet työn tutkijat ovat huomauttaneet, kyse on laajemmasta muutoksesta: palkkatyö *institutiona* on muuttumassa, kun koko-aikaisen palkkatyösuhteen varaan luodut yhteiskunnalliset rakenteet rapautuvat ja luovat eriarvoisuutta erilaisissa työmarkkina-asemassa olevien välillä. Tämän seurauksena palkkatyö ihmisten odotushorisonttia muovaavana tekijänä muuttaa muotoaan. (Jokinen & Venäläinen 2016; Nuutinen 2017; Suoranta & Leinikki 2018.) On myös lyhytnäköistä laittaa työn ”huononeminen” median tiliin (esim. Pyöriä, Ojala & Nätti 2019, 140–141), koska media on vain osa sitä

puheympäristöä, jossa työn muutoksen diskurssit muodostuvat.

Edellä kuvatut työn muutoksen diskurssit toimivat paitsi erilaisten työn muutoksen analyysien, myös laajemman yhteiskunnallisen keskustelun taustalla. Ne muovaavat muutoksen käsitteellistämistä ja hahmottamista, ja ne suodattavat yhteiskuntaan eri tavoin. Tässä mielessä akateeminen keskustelu työn muutoksen empiirisestä todennettavuudesta ei tavoita työn muutoksen koko laajuutta, kuten esimerkiksi Eeva Jokinen ja Juhana Venäläinen (2016; ks. myös Jakonen 2018) ovat esittäneet.

Samoin voidaan ajatella, ettei keskustelu työn muutoksesta aina myöskään tavoita muutosdiskurssien toimeenpanevaa, performatiivista ulottuvuutta. Poliittisessa puheessa on runsaasti esimerkkejä siitä, miten työn epävarmuus nähdään annettuna tosiasiana. Esimerkiksi Juha Sipilän hallitus julkaisi kaudellaan työn murrosta käsittelevän tulevaisuusselonteon (Valtioneuvoston kanslia 2017; 2018), jossa todettiin, että työtä määrittää tulevaisuudessa palkkatyön moninaistuminen ja sirpaloituminen, digitalisaatio ja syvenevä globalisaatio. Tämän katsotaan väistämättä aiheuttavan uudenlaista epävarmuutta ja epävakautta – vaikka samanaikaisesti huomautetaan, että palkansaajien enemmistöllä ”menee suunnilleen

yhtä hyvin kuin ennenkin” (Valtioneuvoston kanslia 2017a, 15). Kuvaavaa on sekin, että selonteon ensimmäinen osa oli otsikoltaan ”Jaettu ymmärrys työn murroksesta”, vaikka työn tutkimuksessa näkemys muutoksesta on kaikkea muuta kuin yksimielistä.

Työn muutoksen kertomus voi toisin sanoen toimia poliittisten toimenpiteiden pohjana muutoksen itsensä kiistanalaisesta luonteesta huolimatta. Tässä mielessä työn muutos otetaan poliittisessa keskustelussa tosiasialuonteisena lähtökohtana. Työn muutoksen diskursseja voidaan ajatella politiikkaideoiden tapaan toimintaa ohjaavina perusolettamuksina – faktoina, joiden monisäikeinen luonne jää monoliittimaisen työn muutosta koskevan idean taakse. Poliitikantutkimuksessa politiikkaideoita on kuvattu diskursiivisiksi muodostelmiksi, joiden ympärille poliittinen keskustelu jäsentyy ja jotka saavuttavat hegemonisen aseman. Niistä muodostuu yleisiä uskomuksia, jotka juurtuvat poliittiseen keskusteluun ja alkavat määrittellä lähtökohtia. (Béland & Cox 2010; Sorsa 2014; Venäläinen 2017.)

Kevin Doogan (2009) on lähestynyt työn muutospuhetta ideologisena murroksena, jota ohjaavat yhtä lailla poliittiset intressit kuin työelämässä tapahtuvat konkreettiset muutokset. Esimerkiksi tietotalouden diskurssissa globaali

tietotalous on yleisesti näyttäytynyt vääjäämättömänä kehityskulkuna – ainoa vaihtoehtona, johon on vain sopeuduttava (Jakonen 2018, 350–354; Moisio 2018, 14–17). Puhetta työn muutoksesta vääjäämättömänä ja ravistelevana kehityksenä tuottavat niin tutkijat, poliittiset toimijat ja media kuin erilaiset asiantuntijaorganisaatiotkin (ks. esim. Dufva 2020; Mäenpää 2016). Työn muutos voidaan hahmottaa politiikkaideana, jolla on yksilöiden ja instituutioiden toimintaa säätelevä luonne.

Analyysini mukaan monet startup-yrittäjyyteen liitetyt kulttuuriset merkitykset – esimerkiksi epävarmuuden sietämisen tärkeys, itsensä toteuttamisen ensiarvoisuus ja yrittäjämäisen asenteen korostaminen – peilaavat laajemmin työn muutoksen diskursseja, ja siksi puhe startup-yrittäjyydestä voidaan tulkita ja ymmärtää näiden diskurssien kautta. Tästä näkökulmasta tarkastelen seuraavaksi, millä tavalla työn muutoksen diskurssit aktivoituvat startup-yrittäjyyden rakentumisessa. Analyysini toimii esimerkkinä työn muutoksen diskurssien toimeenpanevasta ulottuvuudesta.

Opaskirjat työn muutoksen aineistoina

Tarkastelen analyysissani 2010-luvulla julkaistuja suomalaisia yleistajuisia

startup-yrittäjyyttä käsitteleviä opas- ja tietokirjoja. Suomessa on viime vuosina ilmestynyt useita suurelle yleisölle suunnattuja teoksia, jotka pyrkivät selittämään, millaista startup-yrittäjyys on ja miten startup-yrittäjäksi tullaan. Suomessa on kaikkiaan muodostunut vahva yhteiskunnallinen tahtotila tehdä startup-yrittäjyyttä tunnetuksi. Esimerkiksi suomalaisten startup-yrittäjien kokemuksia kokoava *Kutsuvat sitä pöhinäksi* -teos (K1) jaettiin syksyllä 2018 kaikille Suomen lukioden toisen vuoden opiskelijoille (*Helsingin Sanomat* 19.9.2018). Tähän tutkimukseen valittu aineisto koostuu viidestä kirjasta, jotka on julkaistu vuosina 2013–2018. Luettelo tutkimusaineistosta löytyy artikkelin lopusta.

Ennen 2010-lukua ei juuri ole julkaistu yleistajuista suomalaista kirjallisuutta, jossa käsiteltäisiin nimenomaisesti startup-yrittäjyyttä. Toisaalta startup-yrittäjyys on paraikaa vasta vakiintumassa osaksi suomalaista yhteiskuntaa, ja aineiston teokset kommentoivat tätä käymistilassa olevaa ilmiötä. Kirjoittajat ovat usein itse nykyisiä tai entisiä startup-yrittäjiä (K2, K3, K4) tai muuten startup-maailman taustalla toimineita ihmisiä (K1, K5). Kirjat perustuvat kirjoittajien omakohtaisiin kokemuksiin ja muiden startup-toimijoiden haastatteluihin. Samat henkilöt nouse-

vat esiin moneen kertaan. Esimerkiksi ”hupparihörhönä” tunnetuksi tullut yrittäjä Sami Kuusela, Rovion ja muiden hankkeiden taustalla ollut Peter Vesterbacka, Slushista ja Woltista tuttu Miki Kuusi sekä Supercellin Ilkka Paananen esiintyvät useammassa kirjassa. Samoin ääneen pääsevät tunnetut talous- ja teknologiavaikuttajat, kuten Risto Siilasmaa ja Marko Ahtisaari.

Startup-oppaat neuvottelevat ja yhteensovittavat startup-yrittäjyyttä suomalaisen yhteiskuntaan ja kulttuuriin (ks. Koskinen 2020). Kirjoissa siis pohditaan, miten ja millaisin ehdoin startup-yrittäjyys on mahdollista nimenomaan Suomessa. Aineisto yhtäältä ohjaa yleisöä startup-yrittäjyyden pariin ja toisaalta määrittelee sitä, mitä startup-yrittäjyys on. Tulkitsen oppaita teksteinä, joilla on tietyt laatijansa, ajankohtansa ja kohdeyleisönsä. Tätä kautta tarkastelen tekstien taustalla olevia merkityksenantoja, järjestyksiä ja arvoja. (Fairclough 2010; Perren & Jennings 2005.)

Kirjojen yleisöksi hahmottuvat kaikki startup-ilmioistä kiinnostuneet mutta myös tarkemmin esimerkiksi sijoittajat ja yrittäjyyttä harkitsevat. Kirjojen tyyli on kautta linjan yleistajuinen, ja tavoitteena on selittää startup-yrittäjyyttä nimenomaan maallikolle. Kirjojen kautta voidaankin tarkastella, miten startup-yrittäjyyttä esitellään ja määritel-

lään suurelle yleisölle. Määrittelyssään kirjat tukeutuvat jaettuihin ymmärryksiin suomalaisen työelämän ja talouden luonteesta. Startup-yrittäjyys asetuu siis kirjoissa keskusteluun suomalaisen työelämän laajempien kehityskulkujen kanssa. Analyysissäni tarkastelen, miten yllä hahmotellut työn muutoksen diskurssit piirtyvät esiin kiinnittämällä huomiota teksteissä ilmeneviin kielikuviin, sanastoon ja retoriikkaan.

Katson, että työn muutoksen annettuus kytkeytyy suomalaisessa keskustelussa hyvin vahvasti tietokapitalismiin – ja startup-yrittäjyyteen sen ihanteellisena toimijuutena (ks. Moisio 2018). Tietokapitalismi Suomessa ei ole ollut vain reagoimista vallitseviin maailmanpoliittisiin muutoksiin, vaan myös tietoinen ja ohjattu poliittinen projekti, jonka perusta luotiin jo 1970- ja 1980-luvulla painottamalla innovaatioiden, tiedon, osaamisen ja yrittäjyyden merkityksiä taloudelle ja yhteiskunnalle (Castells & Himanen 2001; Moisio 2018; Miettinen 2002). Johtoajatukseksi muodostui, että Suomen on kansakuntana kilpailtava globaalissa tietotaloudessa osaamisella ja innovaatioilla pärjätäkseen kilpailussa halvempien työvoimakustannusten maille (esim. Kettunen 2008). Tämä itseymmärrys kaikkua vahvasti suomalaisissa työn muutoksen keskusteluissa, ja siksi se painottuu myös tavassani tulki-

ta startup-yrittäjyyttä.

Analyysini lähtökohtana on, että työelämän muutos kehystää yhtäältä startup-yrittäjyydestä esiin nousevaa yksilöllistä toimijuutta ja toisaalta Suomen kansallista toimijuutta. Työn muutos legitimoit startup-yrittäjyyden tekemällä siitä ymmärrettävän yhtäältä prekaarissa toimintaympäristössä ja toisaalta sukupolvikysymyksenä. Työn muutoksen diskurssien kautta startup-yrittäjyys hahmottuu myös kansallisena tehtävänä.

Startup-yrittäjyys työelämän ihannetoimijuutena

Aineistossa startup-yrittäjyyttä määrittää ajatus siitä, että nykytyöelämä on epävarmaa, tempoilevaa ja jatkuvan muutoksen kourissa. Esimerkiksi *Kutsuvat sitä pöhinäksi* -teoksessa (K1, 9) katsotaan, että ”muutos ei tule ikinä olemaan yhtä hidasta kuin juuri nyt – –”. Vaikka muutokset koettaisiin jo nyt voimakkaiksi, kirjan mukaan ne siis jatkossa vain kiihtyvät. Jatkuvan muutoksen aiheuttama epävarmuus onkin olennainen osa työn muutoksen keskustelua, ja sinänsä muutostahdin nopeus on kyseenalaistamaton osa startup-kirjojen luomaa kuvaa asioiden nykytilasta.

Prekarisaatio voidaan ymmärtää kuvauksena työelämän epävarmuudesta ja

tempoilevuudesta erityisesti yksilön näkökulmasta. Prekarisaation keskeinen ulottuvuus on, että se haurastuttaa yksilön työmarkkinatoimijuutta: yksilö heittelee joustavan ja katkonaisen työn sekä haurastuneiden yhteiskunnan tukiverkkojen edessä (esim. Haapala 2016; Ikonen 2013; Nuutinen 2017; Siltala 2016). Lääkkeeksi tähän on tarjottu toimijuutta, joka jäsentyy yrittäjyyden käsitteen kautta. Yrittäjämäistä toimijuutta tarjotaan niin valtionhallinnon kielissä (Harni & Pyykkönen 2018; Koskinen & Saarinen 2019), kasvatuksessa ja koulutuksessa (Komulainen ym. 2010) kuin TE-palveluissakin (Brunila & Mononen-Batista Costa 2010). Yrittäjämäinen toimijuus kuvataan proaktiivisena, joustavana ja oman inhimillisen pääoman kasvattamiseen tähtäävänä pyrkimyksenä (esim. Ikonen 2013), jonka avulla yksilö kykenee selättämään työelämän epävarmistumisen. Yksilöiden odotetaan toimivan yrittäjämäisesti työmarkkina-asemasta ja elämäntilanteesta riippumatta.

Startup-oppaissa prekarisaation merkitykset aktivoituvat ihanteellisen toimijuuden rakentamisessa, ja tässä yhteydessä yrittäjyys hahmottuu ennen muuta asenteena, jonka avulla epävarmuuden keskellä voi menestyksekkäästi luovia. Työelämän epävarmuus on tässä näkyvässä kiistaton tosiasia, joka tek-

nologisen muutosvauhdin myötä koskee niin duunareita kuin koulutettuja asiantuntijoitakin (Siltala 2016). Siksi yrittäjämäinen toimijuus on tavoiteltavaa yksilön olosuhteisiin katsomatta. Epävarmuuden voi kuitenkin kääntää mahdollisuudeksi, ja epävarmuuden sietäminen onkin keskeinen työelämätaito. Tämä korostuu erityisesti kasvuyrityksissä, jotka joutuvat jatkuvasti kamppailemaan olemassaolostaan. Yrittäjyys ajatelmallina ja liiketoimintana sekoittuvat.

Kasvuyrittäjät ovat tottuneet epävarmuuteen, yllätyksellisyyteen ja nopeisiin liikkeisiin. Vaikka kaikista ei tarvitse tulla kasvuyrittäjiä, **kasvuyrittäjien asenteesta** voi olla hyötyä epävarmoilla työmarkkinoilla. (K1, 210, korostus lisätty)

Välillä olen miettinyt, että yhteiskunnalle tekisi hyvää, jos jokainen joutuisi viettämään vuoden yrittäjänä. Näin ihmiset oppisivat ensinnäkin sen, että vaikka kaikki ei aina mene putkeen, lopussa on mahdollista onnistua. (K2, 163)

Teksteistä käy ilmi, että epävarmuudella on tasa-arvoistava ulottuvuus. Koska epävarmuus kumpuaa osaltaan teknologisen kehityksen huimasta vauhdista, ”yksittäisten ihmisten alullepanemien muutosten vaikutukset saattavat

olla nähtävissä ympäri maailman hyvinkin lyhyen ajan kuluessa – – [k]iitos teknologisen kehityksen, miljardien ihmisten elämää muuttavia asioita voi nykyään luoda vaikka opiskelijakämpästä käsin” (K1, 9–10). Teknologisen muutoksen kiihtynyt tahti ja teknologian universaali saatavuus toisin sanoen luovat maailmasta pelikentän, jossa kellä tahansa on periaatteessa mahdollisuus tehdä mullistavia asioita.

Epävarmuus ei siis ainoastaan kurjista vaan myös mahdollistaa. Näiden mahdollisuuksien hyödyntämiseen tarvitaan yrittäjämäistä toimijuutta. Startup-yrittäjät hahmottuvat edelläkävijöinä, joilla on erityinen kyky kanavoida ajan henkeä. Aineistossa startup-yrittäjyys hahmottuu ensisijaisesti uuden sukupolven asiana:

Ajatus uuden tekemisestä, uudella tavalla, ilman sääntöjä, on jotain, mistä meillä korporaatiosukupolven kasva-teilla saattaa olla paljonkin opittavaa. (K3, 163)

[Slushin] tekemiseen tarvittiin sukupolvi, joka ei ole kokenut sen edellisen sukupolven turpiinvetoa. Meidän sukupolvi ei sitä olisi ikinä pystynyt tekemään. (K3, 145)

Startup-toimijat ovat Suomessa pyrkineet tietoisesti esiintymään uudenlaisen kulttuurin edustajina, jotka asemoituvat

milloin Piilaakson kulttuurilähetteläiksi, milloin uusiksi opiskelijaradikaaleiksi (Lehdonvirta 2013; Koskinen 2019; Mannevu 2015, 115; Parkkari 2019; Siivonen ym. 2019). Toisaalta ajatus perinteisten liike-elämän toimintatapojen uudistamisesta on kirjoitettu sisään startup-yrittäjyyteen, ja uudistamista voikin siksi ajatella osana startup-yrittäjän identiteetinmuodostusta (Egan-Wyer ym. 2018; Hyrkäs 2017). Suomen kontekstissa startup-yrittäjyys hahmottuu erityisesti nuorten ihmisten keskinäiseen yhteisöllisyyteen nojavana liikehdintänä, jonka tehtävänä on Suomen muuttaminen yrittäjyysmyönteisempään suuntaan (Koskinen 2019; 2020; Siivonen ym. 2019).

Suomalaisen startup-yrittäjyyden syntyä kuvaava Tuomas Vimma esittää 2010-luvun taitteen startup-ilmion opiskelijavetoisena projektina, jota etupäässä Aalto-yliopiston opiskelijat aktiivisesti edistivät (K5, 49–54; ks. myös Nurminen & Kuusela 2020, 199). Näitä nuoria kuvataan toistuvasti aktivisteiksi, joiden missiona on Suomen pelastaminen (K5, 88–89, 102). Erityisesti korkeakouluopiskelijoiden startup-toiminnassa startup-aktiivit asemoivat itsensä ”suurimmaksi opiskelijaliikkeeksi siten 1970-luvun” (Parkkari 2019, 74–76; ks. myös Lehdonvirta 2013). ”Sukupolven äänenä” toimiminen on ollut nuoril-

le startup-yrittäjille tärkeä mediastratégia, joka näyttää myös toimineen: mediassa startup-yrittäjät on toistuvasti määritelty uudenlaisen sukupolven edustajiksi (Mannevu 2015, 117–119).

Sukupolvitematiikan kautta startup-yrittäjyys kiinnittyy laajempiin keskusteluihin työelämän uusista sukupolvisista sekä näiden mukanaan tuomista uusista työkuultuureista (Jakonen 2018, 349–350). Johtamis- ja työelämäkirjallisuudessa on jo vuosia puhuttu milleniaaleista tai Y-sukupolvesta (eli 1980- ja 1990-luvuilla syntyneistä) sukupolvina, jotka työmarkkinoille tullessaan mullistavat työelämän perin pohjin (Mannevu 2015, 105–111). Suomessakin aiheesta on kirjoitettu runsaasti populaaria johtamis- ja opaskirjallisuutta viimeisen 15 vuoden aikana (esim. Piha & Poussa 2012; Mellanen & Mellanen 2020).

Erityisesti yleistajuisessa milleniaalikirjallisuudessa työelämän epävarmuus normalisoituu toimintaympäristöksi, jossa nuoremmat sukupolvet ovat kotonaan (Mannevu 2015, 106; ks. esim. Mellanen & Mellanen 2020). Milleniaalipuheen analyysissään Mona Mannevu (2015, 109–111) katsoo, että Y-sukupolven edustaja konstruoidaan intohimoiseksi ja yrittäjämäiseksi individualistiksi, joka näkee työn ihmisenä kehittymisen ja itsensä toteutta-

misen paikkana. Konstruktio ammentaa prekarisaation ja globalisaation diskursseista, joissa työelämän rakenteet vaativat joustavuutta ja proaktiivisuutta (Jakonen 2018). Startup-yrittäjyys saa osaltaan merkityksensä tämän työelämän sukupolviin liittyvän keskustelun kautta.

Sukupolvitematiikan avulla startup-yrittäjyyttä tehdään ymmärrettäväksi myös vanhemmuuden metaforalla. Sami Kuusela esittää kirjassaan (K4, 29–35) suomalaisen liike-elämän jakautuneen kahteen leiriin, joista ensimmäisessä ovat vakavaraisten suuryritysten itsetyytyväiset johtajat ja toisessa nuoret startup-yrittäjät, joilla on intoa ja ideoita mutta jotka eivät ymmärrä vanhempaa polvea. Hän puhuttelee tekstissään yritysjohtajia ”isinä”, joiden edun mukaista olisi kuunnella innokkaita nuoria yrittäjiä:

Olisi hienoa, jos aikaasi riittäisi startupeille. Kahtiajako on sairastuttanut tämän maan. Tarvitaan eheyttäjiä. Koska kysymys on sukupolvien välisestä kuilusta, on kypsempien velvollisuus ojentaa ensin kätensä. Siellä se murrosikäinen murjottaa huoneensa nurkassa, mutta sydämessään toivoo, että ovi aukeaisi ja isä sanoisi: ”Tule syömään. Jutellaan. Noissa sun jutuisa on kyllä jotain tosi kiinnostavaa.” (K4, 41–42)

Työn muutos tulee ymmärrettäväksi erona ”uuden” ja ”vanhan” välillä. Murros tai katkos, jossa tehdään siirtymä uudesta vanhaan – teollisesta jälkiteolliseen –, on keskeinen tapa hahmottaa maailma tietokapitalismin kirjallisuudessa (Moisio 2018; Sum & Jessop 2013). Raija Julkusen (2008, 18–19) mukaan teollisen ja jälkiteollisen työn eroja voidaan kuvailla sellaisilla vastinpareilla kuin esimerkiksi rutinoitunut–joustava, suojattu–prekaari ja säännelty–sääntelemätön. Erityisesti johtamis- ja mediakeskusteluista hahmotuvassa jälkiteollisessa ihanne-toimijuuudessa yksilö on autonominen, joustava ja itseriittoinen työelämän asettamien realiteettien pakosta – ja toimii vastakohtana kankealle, käskyjä noudattavalle palkkolliselle (Mannevuori 2015, 105–110). Logiikka on, että koska työelämä on muuttunut joustavaksi ja tempoilevaksi, edellytetään samoja ominaisuuksia myös yksilöiltä. Työn muutosta tutkinut sosiologi Richard Sennett (1998; 2006) pitääkin nuoruutta keskeisenä jälkiteollisena ihanteena, joka merkitsee ehtymätöntä uudistumiskykyä ja loputonta joustavan talouden tarpeisiin taipuvaa potentiaalia.

Startup-tekstien sukupolvipuhe ja asetelma startup-yrittäjistä sukupolvensa äänenä toistaa työn muutoksen totuttuja puhetapoja lisääntyvästä epävarmuudesta ja sen edellyttämästä yrittä-

jämäisestä toimijuuudesta. Uutta on, että muutos ja sen seuraukset jäsennetään teksteissä sukupolvien välisenä kuiluna. Epävarmuuden sietäminen, riskinottohalu ja innokkuus – yrittäjämäiset hyveet – näyttävät nuoren sukupolven sisäsyntyisinä ominaisuuksina. Tästä syystä juuri nuori sukupolvi on soveltuvin kasvuyrittäjiksi.

Työn tutkimuksessa on tutkimusperinteiden välisistä muista erimielisyyksistä riippumatta pitkään povattu, että epätyypillinen, yrittäjämäinen työ lisääntyy tulevaisuudessa ja että prekariisaatio ja yrittäjämäinen työ koskevat eritoten nuoria (Heiskanen 2019; Nuutinen 2017; Pyöriä 2017; Pyöriä ym. 2017; Siltala 2016). Tämä heijastuu myös nuorten itsensä näkemyksissä niin, että yrittäjänä toimimista pidetään mahdollisena ainakin jossakin työuran vaiheessa (Haikkola & Myllyniemi 2020). Voidaankin ajatella, että työn muutoksen diskurssit ovat synnyttäneet ”hokeman” siitä, että työn murroksen myötä elinikäiset virat ja pitkät työurat saman työnantajan palveluksessa jäävät unholaan (Pyöriä 2017, 11). Startup-opaskirjoissa startup-yrittäjyys saa merkityksensä paitsi siitä, että nuorten on pakko sietää epävarmuutta, myös siitä, että globaalissa, turbulentissa toimintaympäristössä nuoret edustavat toiveikasta tulevaisuutta.

Työn muutos kansallisessa kuvastossa

Siinä missä prekarisaation diskurssi aktivoituu erityisesti yksilön toimijuuuden kuvauksessa, kansallisessa kehyksessä startup-yrittäjyyspuhetta jäsentävät globalisaatio ja tietokapitalismi. Startup-oppaissa työn muutos sanelee reunaehdot Suomelle kansantaloutena ja kansakuntana. Taustalla on kuva Nokian romahduksen ja talouskriisin runtelemasta Suomesta sekä käsitys siitä, että Nokian nousun ja luhistumisen myötä globalisaatio näytti suomalaisille nurjan puolensa. Nokian hiipuminen ja myöhempi myynti Microsoftille ja sittemmin mobiilitoiminnan täysmittainen alasaajo osui ajallisesti yhteen vuoden 2008 finanssikriisin kanssa (K5, 29–31; 54). Tämä johti Suomen eräänlaiseen käännekohtaan – umpikujaan, josta on löydettävä uusi ulospääsy.

Monet miettivät, voiko Nokian matkapuhelinten kaltaista menestystarinaa enää syntyä Suomeen. Vastaus on kyllä – nopeampi nousu on jo näytetty todeksi. – Uudentyyppiset, nopeasti kasvavat teknologiayritykset ovat lyhyessä ajassa mullistaneet sitä, millä vauhdilla yritys voi kasvaa, kuka yrityksiä perustaa, millaisella liiketoiminnalla voi tehdä rahaa ja minkälaisista työntekeistä ylipäänsä on. (K1, 9)

Uudeksi suunnaksi Nokian-jälkeiselle Suomelle hahmottuu startup-yrittäjyys. Edellisen sitaatin tavoin startupit rinnastetaan usein suoraan Nokiaan. Pääviesti on, että Nokian kaltaiset menestystarinat ovat mahdollisia, ja startup-yrittäjyys tuo ne esiin. Samoin sitaatti antaa ymmärtää, että startup-yrittäjyyden yhteiskunnallinen tukeminen ja edistäminen ovat avainasemassa Suomen uuden menestystarinan kirjoittamisessa. Kaikista ei tarvitse tulla startup-yrittäjiä, mutta startup-yrittäjyysmyönteisistä yhteiskunnasta on hyötyä kaikille. Samanaikaisesti startup-yrittäjyyden katsotaan mullistavan työtä laajemminkin (ks. Hyrkäs 2017). Startup-yrittäjyys käsitetään näin koko yhteiskunnan laajuisiksi yhteiseksi projektiksi (Koskinen 2020).

Finanssikriisin katsotaan muokanneen nuorten odotushorisonttia yrittäjyyttä suosivampaan suuntaan, kun insinöörinpaikka Nokialla ei ollutkaan enää teekkareille itsestäänselvyys (K5, 30–31, 54). Nokian menestystarinan päätyttyä Suomessa olikin paljon korkeasti koulutettujen osaajien työttömyyttä, sillä Nokia oli merkittävä työllistäjä paitsi suoraan myös välillisesti alihankkijoiden kautta (Jakonen 2018, 354). Nokian romahdus ja talouskriisi yhdistyivät startup-teksteissä paitsi taloudelliseksi, myös eräänlaiseksi henkiseksi lamaksi,

josta ylipääseminen vaatii uudenlaista toimintaa ja asennetta.

Nokian tilan rapistuminen oli nähtävissä jo ennen Olli-Pekka Kallasvuon irtisanomista yrityksen toimitusjohtajan tehtävistä – -. Kansakuntana suomalaiset eivät vain halunneet nähdä totuutta ja myöntää sitä, ettei Kekkonen ollut enää neljäkymppisen voimissa. Titaani oli sortumassa, halusimme sitä tai emme. (K5, 31)

Kansantalouden konstruoiminen tällä tavoin jättää toki valtavasti taloudellista toimintaa syrjään, ja tällaista kokonaiskuvaa kohtaan esitetään varauksia myös startup-kirjoissa. Monessa kirjassa todetaan, ettei talous voi muodostua pelkästään startup-yrityksistä, vaan tarvitaan myös isompia, vakiintuneita yrityksiä. Ne kuitenkin kuvataan hitaiksi ja kankeiksi. Vanhojen yritysten oletetaan olevan ensisijaisesti kiinnostuneita jo saavutetun aseman pitämisestä eikä niinkään kasvun miettimisestä tai muutoksen tekemisestä. (K2, 27, 69–70, 102; K3, 94; K4, 19–21, 29–30, 51; K5, 36.)

Startup-yrittäjä on – – ehdottomasti paras yrittäjä, ainakin kansantalouden kasvun kannalta. Toki myös perinteisiä yrityksiä tarvitaan, ei tässä pelkillä päiväperhosilla pärjätä. Vakaat perusfirmat takaavat jatkuvuuden ja toimeentulon valtavalle määrälle suomalaisia. Mutta startup-henkiset yritykset

voivat avata täysin uudenlaisia bisnesalueita sekä itselleen että suuremmille yhtiöille. Ainoastaan startupit ovat tarpeeksi vapaita ja rentoja tekemään jotain radikaalisti uutta, ilman jähmettävä pelkoa epäonnistumisesta. Startupeista hyötyy koko Suomi. (K4, 21)

Startupit pitävät yhteiskunnan liikkeessä samalla kun perinteisemmät organisaatiot keskittyvät paaluttamaan saavutettuja etuja. Yhteiskunta tarvitsee kummankin tyyppisiä toimijoita – pelkkien startupien varaan ei tietenkään voi laskea. Mutta ilman startupien mukanaan tuomaa dynaamisuutta ja liikkuvuutta yhteiskuntamme juttuisi kuin täi terva. (K2, 31)

Asetelma, jossa startupit määrittyvät uuden talouden airueksi ja muunlaiset yritykset tasaiseksi vallitsevien olosuhteiden ylläpidoksi, toistuu laajalti yhteiskunnallisessa keskustelussa. Elinkeinoelämän keskusliitto julkaisi vuonna 2014 *Erilaiset*-käsikirjan, joka kokosi kokemuksia suuryritysten ja kasvuyritysten välisestä yhteistyöstä. Asetelma oli, että sekä suuryrityksillä että startupeilla on opittavaa toisiltaan, sillä suuryritykset edustavat vakautta ja rahaa ja startupit puolestaan ketteryttä ja potentiaalia. Käsikirjassa esimerkiksi kanavayhtiö Nelosen kerrotaan omaksuneen startupmaisena asenteen ja toimintatavan – tämä

nimetään ”superketteräksi kehitykseksi” –, sillä ne ovat välttämättömiä nykyisessä markkinamurroksessa (EK 2014, 20–21). Vastaavasti *The Economist* kertoi vuonna 2013 suomalaista startup-yrittäjyyttä luotaavassa artikkelissaan, kuinka nuoret startup-toimijat luovat kuvaa siitä, että Suomen tulevaisuus on uusien yritysten, ei vanhojen jättiläisten varassa (2013; ks. Moisio 2018, 105–106).

Startup-yrittäjyydessä asetelma on tyypillinen: startupid määrittyvät ketteriksi, joustaviksi ja dynaamisiksi vastineena hitaille perinteisille yrityksille. Viimeksi mainittuja kutsutaan startup-jargonissa ”dinosauruksiksi”. (Egan-Wyer ym. 2018, 62.) Sana herättää mielikuvia löntystelevästä möhkäleestä, joka autuaan tietämättömänä vaeltaa kohti vääjäämätöntä tuhoaan. Tämän vastaakohtana startup-yritys on notkea, innovatiivinen ja rohkea – ja siksi paras vaihtoehto globaalissa, tempoilevassa ja äkinäisesti muuttuvassa taloudessa.

Ainoa tapa, jolla pystymme pysymään muutoksessa mukana, on olla itse osa muutosta. – – Ensinnäkin startupid mahdollistavat kilpailun ja kasvun globaalissa ja nopealiikkeisessä markkinassa. Toiseksi startupid mahdollistavat uudenlaisen ajattelun ja toiminnan, jota tarvitaan, kun globaalit innovaatiot vetävät vanhoja toimialoja kyykkyyn. (K2, 30)

Startupmaisuus ymmärretään nykyään laajemmalti hyvänä tapana synnyttää uusia ideoita myös vakiintuneissa yrityksissä. Yhdysvaltalainen startup-guru Eric Ries (2017) opastaa luomaan startup-periaatteella toimivia luovia ja joustavia tiimejä minkä tahansa organisaation sisälle uudistamaan toimintaa ja kehittämään pitkäjänteistä kasvua. Tiimille tulee antaa vapaus kokeilla kummallisel-takin tuntuvia ideoita, koska siten liiketoimintaa on mahdollista uudistaa enakkoluulottomasti. Sama ajatus toistuu suomenkielisessä startup-kirjallisuudessa:

Startupin kanssa sinulla on mahdollisuus jopa uudistaa yrityksesi kulttuuria: olet juuri ostanut porukan, jolla ei ole taakkanaan suuryrityksen jähmeää tapaa toimia. Olet käynnistämässä – tai ainakin vahvistamassa – sisäisen yrittämisen kulttuuria, jossa pienet ja kekseliäät tiimit kehittävät asioita mahdollisimman vapaasti ja joka johtaa parhaimmillaan hienoihin tuloksiin. (K4, 66)

Startup-yritysten ja suuryritysten välistä dynamiikkaa voidaan hahmottaa metaforalla lapsista ja vanhemmista: vakaat ja varakkaat suuryritykset, ”aikuiset,” rohkaisevat ja tukevat taloudellisesti startupeja, innokkaita lapsia (Nurminen & Kuusela 2020, 193–194). Tämä yhdistyy julkiseen kuvaan startup-yrittäjis-

tä yhtäaikaisesti työlleen omistautuneina ja rentoina toimijoina, jotka eivät välitä perinteisistä työelämän hierarkioista tai rajoista, kuten kellokor-teista tai työajoista (Hyrkäs 2017; Mannevuori 2015, 116–117).

Startup-yrittäjyys tuleekin ymmärrettäväksi todellisuudessa, joka on työelämän muutoksen myötä jakautunut hitaaseen, jäykkään ja aikansa eläneeseen ”vanhaan” ja dynaamiseen, liikkuvaan ja joustavaan ”uuteen” paitsi yksilöiden toimijuuden tasolla, myös kansantaloudellisesti. Tässä heijastuu vahvasti tietokapitalismin maailmanselityksen luonne. Kuten Sami Moisio (2018, 76–80) huomauttaa, talouden konstruoiminen joustavaksi, ylirajaiseksi verkostoksi tuottaa jo lähtökohtaisesti hierarkioita ja kiihdyttää eriarvoisuuksia.

Globalisaation ja tietokapitalismin diskurssien kautta startup-yrittäjyys saakin merkityksensä kansallisena tehtävänä. Startupid auttavat suomalaista yhteiskuntaa pärjäämään ja kestävämpään epävakaassa globaalissa maailmassa, ja siksi yrittäjyyden edistäminen on ensiarvoisen tärkeää. Sami Kuusela vetoaa yritysjohtajiin:

Jos olet yhtään isänmaallinen, voi yksi motiiveistasi olla jopa epäitsekkä. Voit tutustua suomalaisiin startupeihin, koska haluat auttaa kotimaatasi. Jos

siis uskot, että kasvuyritystoiminta on tärkeää Suomelle. (K4, 41)

“Olen suomalainen ja lapseni ovat suomalaisia. Toivon, että he asuvat Suomessa koko elämänsä, joten haluan omalta osaltani olla vaikuttamassa siihen, että Suomi olisi mahdollisimman hyvä, elinvoimainen maa. Siihen tarvitaan yrittäjyyttä.” – Risto Siilasmaa, F-Securen perustaja (K1, 206)

Uuden työn puhetoissa toistuu ajatus siitä, että työn muutoksen vaatimat uudet työkultuurit edellyttävät vanhojen, jäykkien rakenteiden purkamista (Jakonen 2018, 350; Hyrkäs 2017). Teksteissä kuvataan suomalaisen yhteiskunnan rakenteiden ja startup-yrittäjyyden ristiriitaa. Sopimattomia piirteitä aineistossa luetellaan paljon. Esimerkiksi startupeihin kohdistetut julkiset rahoitusohjelmat näyttävät toimimattomina ja työläinä:

Yksinkertainen ajatus kasvuyrityksestä muuttuu mössöksi, kun mukaan sotketaan alueelliset työllistämistavoitteet, raportointivelvollisuudet ja kansalliset strategialinjaukset. Kaikki kuorutetaan lomakkeilla. (K4, 17)

Samoin esteeksi nousee suomalainen työläisäädäntö. Irtisanomissäännöt ovat liian tiukkoja ja työehtosopimukset liian joustamattomia. Huomattavaa on, ettei vika ole yrittäjissä tai työntekijöis-

sä sinänsä, vaan nimenomaan rakenteisissa. (K2, 153–154, 177; K4, 23–28; K5, 82–84.) Suomalainen yhteiskunta vaihtaa vanhanaikaiselta ja jäykältä moderniin ja joustavaan startup-yrittäjyyteen verrattuna:

Vaikka työelämä yleisemmin on aikamoisten muospaineiden alaisena, on erityisen hankalaa, että suomalainen työläisäädäntö sopii todella huonosti startupeihin. (K2, 89)

Kun startup ei löydä kasvusiipiä kotimaasta, se joutuu hakemaan rahoittajia ja ostajia ulkomailta – usein liian varhain. Ja kun suomalaisia startupeja myydään ulkomaille, katoaa maastamme osaamista ja huippuluokan tekijöitä. Joku muu hyötyy meidän kasvukelpoisista yrityksistämme. (K4, 9)

Startup-oppaista muodostuu kuva, ettei suomalainen yhteiskunta on vaarassa jäädä jälkeen, jos nyt ei toimita oikein. Työelämä on perinpohjaisessa muutoksessa, ja Suomen asema on uhattuna, ellei muutoksiin vastata. Samankaltainen vääjäämättömyys ja jäykkien rakenteiden uudistamistarve on näkynyt paitsi taloudellisen eliitin puhetoissa (Kantola & Kuusela 2019), myös laajemmin poliittisessa keskustelussa (esim. Jakonen 2018, 349; Kantola & Kananen 2013; Valtioneuvoston kanslia 2017b). Siten startup-yrittäjyys liittyy yleisem-

pään tehokkuutta, kilpailukykyä ja kansallista pärjäämistä korostavan puheen jatkumoon. Tekstit piirtävät kuvan Suomesta vedenjakajalla, ja oikeaksi uudeksi suunnaksi hahmottuu yhteiskunnan muuttaminen startup-myönteiseksi.

Kohti startup-Suomea

Olen tässä artikkelissa tarkastellut työn muutoksen toimeenpanevaa ulottuvuutta ja sitä, miten työn muutoksen diskurssit aktivoituvat startup-yrittäjyyden rakentumisessa. Katson, että on olemassa tiettyjä vakiintuneita tapoja kuvata työn muutosta, ja nämä puhuvat toimivat varantoina, joita hyödynnetään ja aktivoidaan työelämän ilmiöiden diskursiivisessa tuottamisessa. Katson, että suomalaisessa startup-yrittäjyydessä työn muutos näyttää annettuna totuutena ja asiantilana, jota ei tarvitse yhtäältä kyseenalaistaa eikä toisaalta määrittellä yksityiskohtaisesti. Työn muutoksen diskurssit alleviivaavat globaalin talouden vääjäämättömyyttä ja tarvetta sopeutua. Startup-kirjallisuudessa tämä määrittää sekä yksilön toimijuutta että Suomea kansantaloutena.

Prekarisaation diskurssin voidaan katsoa määrittävän erityisesti yksilöllistä toimijuutta. Sitä kuvastaa työn epävarmuus, epäjatkuvuus ja muuttuvat vaatimukset. Ratkaisuksi on tarjottu yrittäjä-

mäistä toimijuutta, ja startup-yrittäjyys saa merkityksensä tässä yhtälössä ihan-teellisena, yleispätevänä toimijuutena. Globalisaation ja tietokapitalismin dis-kurseissa keskiössä on valtio, ja ne aset-tavat reunaehdot kansalliselle toimijuu-delle. Startup-yrittäjyys saakin merki-tyksensä sekä yksilöllisenä toimijuute-na että kansallisena, yhteisenä tehtävänä.

Analyysini keskiössä on startup-yrit-täjyyden hahmottuminen uudenaise-na, vanhoja käytäntöjä ravistelevana toi-mintana, joka näyttäytyy ainoana oikea-na vaihtoehtona globaalien talouden tuot-tamassa toimintaympäristössä. Startup-yrittäjyys tulee ymmärrettäväksi sellai-silla vastinpareilla kuin vanha–nuori ja vanhentunut–edistyksellinen, ja start-up-yrittäjyys nähdään teksteissä uu-den sukupolven edustamana muutokse-na: nuoret startup-yritykset ja -yrittäjät edustavat ketterää, joustavaa ja muun-tautumiskykyistä toimijuutta vastinee-na vakiintuneiden yritysten jäähmeydelle ja kankeudelle. Työn muutos näyttäytyy tässä taustatarinana, johon vastinparit heijastuvat. Aineiston startup-puhe hyö-dyntääkin milleniaalikeskustelusta tut-tuja asetelmia joustavista nuorista talou-den tulevaisuutena, ja startup-yrittäjyys saa tässä merkityksensä nimenomaan sukupolvien välisenä kuiluna (K4, 41–42). On sinänsä kiinnostavaa, että esi-merkiksi keskeisiksi startup-hahmoik-

si kirjoissa kuvatut Peter Vesterbacka (s. 1968) ja Ilkka Paananen (s. 1978) ei-vät lukeudu ns. milleniaalisukupolveen. Nuoruus merkitseekin startup-puheessa ennemmin asennetta kuin ikää, ja asetel-ma sukupolvien välisestä kuilusta on am-bivalentti.

Sosiaalisen todellisuuden moni-muotoisuus ja ambivalenssit jäävätkin startup-puheessa syrjään. Startup-yrit-täjyys asettuu erilaiseen valoon, kun si-tä tarkastellaan talouden kokonaisuus-dessa. Kaikista Suomessa perustettavis-ta yrityksistä startupeja on laajan mää-ritelmän (nuori, yksityinen yritys, jolla laajan kasvun edellytykset ja vain vähän työntekijöitä) mukaan viitisen prosent-tia, ja näistä puolestaan vain 5–10 pro-senttia on vahvasti kasvuhakuisia (Mali-ranta, Pajarinen & Rouvinen 2018). Tä-sä huolimatta poliittisessa puheessa on ladattu suuria odotuksia startup-yrittä-jyydelle: se nähdään innovaatio- ja tieto-perusteisen kasvun uutena muotona, jossa myös koulutuksella on suuri rooli. Suomen 2010-luvun hallitukset ovatkin ohjelmissaan yhdistäneet yrittäjyyden, innovaatioiden ja koulutuksen kasvun ajureiksi. Voidaan puhua jo eräänlaises-ta startup-taloudesta, jossa kasvun teh-tävä ojennetaan innovatiivisille startup-yrityksille ja erilaisille kasvuyrittäjyyttä tukeville ympäristöille. (Moisio & Ros-si 2020.)

Sami Moisio ja Ugo Rossi (2020, 541–542) katsovat, että tietokapitalis-miin nojaavassa poliittisessa ymmär-ryksessä startup-talous on sekä talous-poliittinen strategia että laaja kulttuuri-nen projekti, joka tähtää yhteiskunnal-liseen muutokseen ja johon osallistu-vat niin valtiolliset kuin ei-valtiolliset-kin toimijat. Startup-yrittäjyyden, inno-vaatioiden ja kasvun kytköksellä on Suo-messa pitkät juuret: jo Manuel Castellsin ja Pekka Himasen tietoyhteiskuntavisi-ossa harmiteltiin kasvuyrittäjyyden vä-häisyyttä Suomessa (Castells & Him-a-nen 2001). Suomalainen startup-yrittä-jyys saa merkityksensä osana tätä narra-tiivista, ja uudistus- ja muutosretoriikas-taan huolimatta se asemoituu luontevas-ti suomalaisen osaamis- ja kilpailukyky-diskurssin jatkumoon.

Työn tutkijat käyvät tiiviisti keskus-telua siitä, mitä tilastoaineistot kertovat ja mitä ne eivät kerro, ja konsensus on, et-tei työn muutoksen luonnetta kyetä hah-mottamaan kokonaisvaltaisesti yksittäis-illä tutkimuksilla tai tietyillä menetel-millä (ks. esim. Heiskanen 2019; Jak-o-nen 2018; Pyöriä 2017). Tuula Heiska-nen (2019, 12) huomauttaa työn tutki-muksen ylipäänsä edellyttävän moni-puolisia ja -alaisia tarkastelutapoja. Työ-elämän huononeminen tai paranemi-nen ovat paitsi empiiris-metodologinen ja ideologinen keskustelu, myös poliittis-

ten valintojen tulos (Pyöriä ym. 2017). Diskurssinäkökulmasta tarkasteltuna työn muutos hahmottuu ilmiönä, joka luo ja kehystää sosiaalista todellisuutta. Työn muutoksen merkitykset ovat arkituneet ja muuttuneet niin yksilöiden kuin yhteisöjen ja instituutioiden toimintaa kehystäväksi ideaksi. Näin voidaan ajatella, että muutos on alkanut elää omaa elämäänsä, eikä sitä voida enää sellaisenaan palauttaa empiirisiin kysymyksiin tai kiistoihin. Pikemminkin on hyödyllistä tarkastella, miten työn muutos politiikkaideana jäsentää ihmisten ja yhteisöjen toimintaa.

Startup-teksteistä työn muutoksen diskurssit piirtävät yhtälön, jossa startup-yrittäjyys ja sen tukeminen rakentuvat finanssikriisin ja taloudellisen rakennemuutoksen sävyttämässä Suomessa pelastusrenkaaksi, joka varmistaa kansallisen kilpailukyvyyn ja pääsyn uudelle kasvu-uralle. Tällainen ajatus on saanut yhä enemmän painoarvoa yhteiskunnallisessa keskustelussa (Moisio & Rossi 2020, 538). Sosiologi Antti Hyrkäs (2017) onkin lähestynyt startup-yrittäjyyttä uuden työn koelaboratoriona, jossa monet työn muutoksen piirteet nousevat pintaan. Startup-yrittäjyyden analyysi tästä näkökulmasta tekee näkyväksi sen, miten startup-yrittäjyys kytkeytyy työn muutokseen käsittämiseen. Osaltaan startup-yrittäjyys voidaan näh-

dä globaalin talouden seurauksena: teknologiset mullistukset, Suomen talouden muutokset ja toisaalta lisääntynyt ja helpommin saatavissa oleva sijoituspääoma ja startup-tietämys ovat aineistossa piirytävissä startup-puheessa vaikuttaneet startup-yrittäjyyden kehittämiseen ja sen merkityksen kasvamiseen (K1, 206–207, 216–220; K2, 30–31).

On myös olennaista pohtia, mitä startup-puheessa piirytvä todellisuus peittää näkyvistä. Startup-yrittäjyys voidaan perustellusti nähdä myös työelämän kiihtyvän muutostahdin osasyynä. Kasvuyritysten sisäänrakennettu pyrkimys ”disruptioon” eli toimialoja ravisteleviin mullistuksiin ja vakiintuneiden käytäntöjen horjuttamiseen (Egan-Wyer ym. 2018; Hyrkäs 2016, 76–87) – esimerkkeinä Uberin vaikutus taksialaan tai AirBnB:n vaikutus majotusalaan – ruokkii itsessään epäjatkuvuutta ja muutosvauhdin kiihtymistä ja tuottaa prekaaria, epäjatkovaa alusta- ja keikkatyötä (Siltala 2016). Edellä mainitut Uber ja AirBnb ovat hyvä esimerkki siitä, millaisia työvoimapolitiittisia muutoksia startup-yritykset voivat aiheuttaa: monissa maissa lainsäätäjät ovat kampaillleet esimerkiksi sen kanssa, sovelletaanko alustataloudessa työskenteleviin yrittäjien vai palkansaajien lainsäädäntöä (Vallas & Schor 2020). Siten työn muutos ei hahmotu ainoastaan annettu-

na totuutena, johon niin yksilöiden kuin valtioidenkin tulee reagoida, vaan myös ilmiönä, jota startup-yrittäjyys itsessään edistää.

TUTKIMUSAINEISTO

K1 = Helaniemi, Katariina, Kuronen, Annaleena & Väkeväinen, Venla (2018) *Kutsuvat sitä pöhinäksi. Tositarinoita kasvuyrittäjyydestä*. Helsinki: Otava.

K2 = Järvilehto, Lauri (2018) *Kiitorata. Startup-maailman molemmat puolet*. Helsinki: Tammi.

K3 = Kormilainen, Ville (2015) *Kukaan ei puhu Fruugosta. Tarinoita startup-Suomesta*. Helsinki: Kauppakamari.

K4 = Kuusela, Sami (2013) *Hupparihörhö ja bisnesmies. Opas startup-kulttuurin ymmärtämiseen*. Helsinki: Elinkeinoelämän valtuuskunta.

K5 = Vimma, Tuomas (2018) *Enkeleitä ja yksisarvisia. Startup-Suomen tarina*. Helsinki: Otava.

LÄHTEET

Alasuutari, Pertti & Qadir, Ali (2016) Imageries of the social world in epistemic governance. *International Sociology* 31:6, 633–652.

Alasuutari, Pertti & Qadir, Ali (2019) *Epistemic Governance. Social Change in the Modern World*. Lontoo: Palgrave MacMillan.

Atomico (2019) *The State of European Tech 2019*. <https://2019.stateofeuropatech.com/chapter/key-findings/> (Tarkistettu huhtikuussa 2021)

Béland, Daniel & Cox, Robert (2010) Introduction: Ideas and politics. Teoksessa Robert Cox & Daniel Béland (toim.) *Ideas and Politics in Social Science Research*. Oxford: Oxford University Press, 3–21.

Brunila, Kristiina & Mononen-Batista Costa, Sari (2010) Tiedon, työllisyyden, osaamisen, yrittäjyyden ja tasa-arvon eurooppalainen Suomi. Teoksessa Katri Komulainen, Seija Keskitalo-Foley, Maija Korhonen & Sirpa Lappalainen (toim.) *Yrittäjyyskasvatus hallintana*. Tampere: Vastapaino, 207–230.

Brunila, Kristiina, Onnismaa, Jussi & Pasanen, Heikki (toim.) (2015) *Koko elämä töihin. Koulutus tietokyykykapitalismissa*. Tampere: Vasapaino.

- Castells, Manuel & Himanen, Pekka (2001) *Suomen tietoyhteiskuntamalli*. Helsinki: Sitra.
- Doogan, Kevin (2009) *New Capitalism? The Transformation of Work*. Cambridge: Polity Press.
- Dufva, Mikko (2020) *Megatrendit 2020. Sitran selvityksiä 162*. Helsinki: Sitra. <https://media.sitra.fi/2019/12/15143428/megatrendit-2020.pdf>
- The Economist (2013) Northern lights. *The Economist*, 2.2.2013. <https://www.economist.com/special-report/2013/01/31/northern-lights> (Tarkistettu huhtikuussa 2021)
- Eskelinen, Teppo, Harjunen, Hannele, Hirvonen, Helena & Jokinen, Eeva (toim.) (2017) Tehostamistalous. *SoPhi* 134. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Fairclough, Norman (2010) *Critical Discourse Analysis. The Critical Study of Language*. Harlow: Longman.
- Ford, Martin (2015) *Rise of the Robots. Technology and the Threat of a Jobless Future*. New York: Basic Books.
- Foucault, Michel (1991) Governmentality. Teoksessa Graham Burchell, Colin Gordon & Peter Miller (toim.) *The Foucault Effect. Studies in Governmentality*. Lontoo: Harvester Wheatsheaf, 87–104.
- Haapala, Laura (2016) *Joustava työ, epävarma elämä*. Helsinki: Like.
- Haikkola, Lotta & Myllyniemi, Sami (toim.) (2020) Hyvää työtä! Nuorisobarometri 2019. *Nuorisotutkimusseuran julkaisuja* 225. Helsinki: Nuorisotutkimusseura. <https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2020/12/nuorisobarometri2019-netti.pdf> (Tarkistettu huhtikuussa 2021)
- Harni, Esko & Pyykkönen, Miikka (2018) Yrittäjyyskasvatus ja kansalaisuuden eetos. *Sosiologia* 55(3), 281–297.
- Heiskanen, Tuula (2019) Johdanto. Teoksessa Tuula Heiskanen, Sirpa Syvänen & Tapio Rissanen (toim.) *Mihin työelämä on menossa? Tutkimuksen näkökulmia*. Tampere: Tampere University Press, 11–20.
- Helén, Ilpo (2010) Hyvinvointi, vapaus ja elämän politiikka. Foucault'lainen hallinnan analytiikka. Teoksessa Jani Kaisto & Miikka Pyykkönen (toim.) *Hallintavalta. Sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä*. Helsinki: Gaudeamus, 27–48.
- Helén, Ilpo (2016) *Elämän politiikat. Yhteiskuntatutkimus Foucault'n jälkeä*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Helsingin Sanomat* 19.9.2018. ”Presidentti Niinistö kirjoitti alkusanat kolmen naisen kasvuyrittäjäkirjaan, joka jaetaan nyt kaikille lukion toisen luokan oppilaille Suomessa.” <https://www.hs.fi/talous/art-200005832895.html> (Tarkistettu huhtikuussa 2021)
- Hyrkäs, Antti (2016) *Startup Complexity. Tracing the Conceptual Shift Behind Disruptive Entrepreneurship*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Hyrkäs, Antti (2017) Unelma organisaatiosta ilman hierarkiaa – startup-yrietykset uuden työn koelaboratorioina. Teoksessa Veera Nuutinen (toim.): *Uusi työväki. Työ ja yrittäjyys prekari-soituvan palkkatyön yhteiskunnassa*. Helsinki: Into Kustannus, 129–155.
- Ikonen, Hanna-Mari (2013) Precarious work, entrepreneurial mindset and sense of place: Female strategies in insecure labour markets. *Global Discourse* 3(3–4), 467–481.
- Jakonen, Mikko (2018) Työn muutoksen suuret linjat. Teoksessa Jouko Kajanoja (toim.) *Työllisyyskysymys*. Helsinki: Into, 354–384.
- Jokinen, Eeva, Könönen, Jukka, Venäläinen, Juhana & Vähämäki, Jussi (toim.) (2011) *Yrittäkää edes! Prekarisaatio Pohjois-Karjalassa*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Jokinen, Eeva & Venäläinen, Juhana (toim.) (2015) *Prekarisaatio ja affekti*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Jokinen, Eeva & Venäläinen, Juhana (2016) Prekarisaatio elettävämmäksi. *Sosiologia* 53(3), 325–327.
- Julkunen, Raija (2008) *Uuden työn paradoksit. Keskusteluja 2000-luvun työprosesseista*. Tampere: Vastapaino.
- Kananen, Johannes (toim.) (2017) *Kilpailuvallion kyydissä. Suomen hyvinvointimallin tulevaisuus*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kansantalouden tilinpito (2020) *Suomen virallinen tilasto (SVT)*. https://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_kansantalous.html#Talouden%20rakennemuutos (Tarkistettu huhtikuussa 2021)
- Kantola, Anu (2014) Unholy alliances. Competitiveness as a Domestic Power Strategy. Teoksessa Ali Qadir & Pertti Alasuutari (toim.) *National Policy-Making: Domestication of Global Trends*. Abingdon: Routledge, 44–60.
- Kantola, Anu & Kananen, Johannes (2013) Seize the moment: Financial crisis and the making of the Finnish competition state. *New Political Economy* 18(6), 811–826.
- Kantola, Anu & Kuusela, Hanna (2019) *Huipputulokset. Suomen rikkain promille*. Tampere: Vastapaino.
- Kettunen, Pauli (2008) *Globalisaatio ja kansallinen me. Kansallisen katseen kritiikki*. Tampere: Vastapaino.
- Komulainen, Katri, Keskitalo-Foley, Seija, Korhonen, Maija & Lappalainen, Sirpa (toim.) (2010) *Yrittäjyyskasvatus hallintana*. Tampere: Vastapaino.
- Koskinen, Henri (2019) Yrittäjyhteisön taika. Yrittäjyyden muotoutuminen korkeakoulujen yrittäjyystoiminnassa. *Aikuiskasvatus* 39(2), 108–121.
- Koskinen, Henri (2020) Domesticating startup culture in Finland. *European Journal of Cultural and Political Sociology*, DOI: 10.1080/23254823.2020.1788963.
- Lehdonvirta, Vili (2013) The Helsinki Spring: an essay on entrepreneurship and cultural change. *Research on Finnish Society* 6, 25–28.
- Maliranta, Mika, Pajarinen, Mika & Rouvinen, Petri (toim.) (2018) *Startupit kansantaloudessa*. Helsinki: Elinkeinoelämän tutkimuslaitos.
- Mannevu, Mona (2015) *Affektitehdäs. Työn rationalisoinnin historiallisia jatkumia*. Turku: Turun yliopisto.
- McGuigan, Jim (2012) The coolness of capitalism today. *TripleC* 10(2), 425–438.
- Mellanen, Atte & Mellanen, Karoliina (2020) *Hyvät, pahat ja millennialit. Miten meitä tulisi johtaa*. Helsinki: Atena.
- Miettinen, Reijo (2002) *National Innovation System: Scientific Concept or Political Rhetoric*. Helsinki: Edita.
- Moisio, Sami (2018) *Geopolitics of the Knowledge-based Economy*. Lontoo: Routledge.
- Moisio, Sami & Rossi, Ugo (2020) The start-up state: Governing urbanized capitalism. *Economy and Space* 52(3), 532–552.
- Mokka, Roope (2016) Roope Mokka: Basic income could be the moonshot of our generation. *Nordic Startup News*, 8.11.2016. <https://nordic-startupnews.com/roope-mokka-basic-income-moonshot-generation/>
- Mäenpää, Mikko (2016) *Millainen on työn ja työmarkkinoiden tulevaisuus? Sitra Työpäpaperi tammi 2016*. Helsinki: Sitra. https://media.sitra.fi/2017/02/23203920/Millainen_on_tyon_ja_tiomarkkinoiden_tulevaisuus.pdf

- Neilson, Brett & Rossiter, Ned (2008) Precarity as a political concept, or fordism as an exception. *Theory, Culture & Society* 25:7, 51–72.
- Nuutinen, Veera (toim.) (2017) *Uusi työväki. Työ ja yrittäjyys prekarisoituvan palkkatyön yhteiskunnassa*. Helsinki: Into Kustannus.
- Nurminen, Matias & Kuusela, Sami (2020) Startup-kellareita ja startup-yrittäjiä. Teoksessa Maria Mäkelä, Samuli Björnin, Ville Hämäläinen, Laura Karttunen, Matias Nurminen, Juha Raipola & Tytti Rantanen (toim.) *Kertomuksen vaarat. Kriittisiä ääniä tarinataloudessa*. Tampere: Vastapaino.
- Parkkari, Piritta (2019) *Doing Entrepreneurship Promotion: A Critical, Practice Theoretical Study of Entrepreneurship*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Parviainen, Jaana, Kinnunen, Taina & Kortelainen, Ilmari (toim.) (2016) *Ruumiillisuus ja työelämä. Työruumis jälkiteollisessa palvelutaloudessa*. Tampere: Vastapaino.
- Patomäki, Heikki (2007) *Uusliberalismi Suomessa. Lyhyt historia ja tulvaisuuden vaihtoehdot*. Helsinki: Wsoy.
- Perren, Lew & Jennings, Peter (2005) Government discourses on entrepreneurship: Issues of legitimization, subjugation, and power. *Entrepreneurship Theory and Practice* 29(2), 173–184.
- Piha, Kirsi & Poussa, Liisa (2012) *Dialogi: Uusi työ on täällä*. Helsinki: Talentum.
- Pulka, Ville-Veikko (2017) Riittääkö digitaalisessa taloudessa työtä ja toimeentuloa? Teknologiamurros ja tulevaisuuden työllisyysratkaisut. Teoksessa Nuutinen, Veera (toim.) *Uusi työväki. Työ ja yrittäjyys prekarisoituvan palkkatyön yhteiskunnassa*. Helsinki: Into Kustannus, 13–53.
- Pyöriä, Pasi (2006) Tietotyö Suomessa – teoreettisia ja empiirisiä huomioita. *Työpoliittinen aikakauskirja* 3/2006, 23–33.
- Pyöriä, Pasi (toim.) (2017) *Työelämän myytit ja todellisuus*. Helsinki: Gaudeamus.
- Pyöriä, Pasi & Ojala, Satu (2012) Työn prekarisaatio ja kasautuva epävarmuus. *Hallinnon tutkimus* 31(3), 171–188.
- Pyöriä, Pasi & Ojala, Satu (2016) Prekaarin palkkatyön yleisyys: liioitellaanko työelämän epävarmuutta? *Sosiologia* 53:1, 45–63.
- Pyöriä, Pasi, Ojala, Satu, Saari, Tiina & Järvinen, Katri-Maria (2017) Nuoret työelämässä. Teoksessa Pasi Pyöriä (toim.) *Työelämän myytit ja todellisuus*. Helsinki: Gaudeamus, 81–99.
- Pyöriä, Pasi, Ojala, Satu & Nätti, Jouko (2019) Työelämän muutokset ajassamme. Teoksessa Tuula Heiskanen, Sirpa Syvänen & Tapio Rissanen (toim.) *Mihin työelämä on menossa? Tutkimuksen näkökulmia*. Tampere: Tampere University Press, 139–169.
- Sennett, Richard (1998) *The Corrosion of Character: The Personal Consequences of Work in the New Capitalism*. New York: WW Norton and Company.
- Sennett, Richard (2006) *The Culture of the New Capitalism*. New Haven: Yale University Press.
- Siivonen, Päivi, Peura Kirsi, Hytti, Ulla, Kasanen, Kati & Komulainen, Katri (2019) The construction and regulation of collective entrepreneurial identity in student entrepreneurship societies. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research* 26:3, 521–538.
- Siltala, Juha (2004) *Työelämän huonontumisen lyhyt historia*. Helsinki: Otava.
- Siltala, Juha (2016) *Työnantajan alaisena ilman työsuhdetta. Uuden talouden keikka- ja silpputyö paluuna entiseen*. Helsinki: Kalevi Sorsa -säätiö. <https://sorsafoundation.fi/wp-content/uploads/2016/09/Siltala-Impulseja-final-1.pdf> (Tarkistettu huhtikuussa 2021)
- Sisäministeriö (2018) *Startup-oleskelulupa helpottaa yrittäjien ja huippuosaajien maahanmuuttoa Suomeen*. <https://intermin.fi/-/startup-oleskelulupa-helpottaa-yrittajien-ja-huippuosaajien-maahanmuuttoa-suomeen> (Tarkistettu huhtikuussa 2021)
- Sorsa, Ville-Pekka (2014) Kestävyysvajeen politiikkaiden kritiikki. *Politiikka* 56(2), 132–142.
- Sum, Ngai-Ling & Jessop, Bob (2013) *Towards a Cultural Political Economy*. Cheltenham: Edgar Elgar.
- Suoranta, Anu & Leinikki, Sikke (toim.) (2018) *Rapautuvan palkkatyön yhteiskunta. Mikä on työn ja toimeentulon tulevaisuus?* Tampere: Vastapaino.
- Vallas, Stephen (2012) *Work. A Critique*. Cambridge: Polity Press.
- Vallas, Stephen & Schor, Juliet B. (2020) What do platforms do? Understanding the gig economy. *Annual Review of Sociology* 46(1), 273–294.
- Valtioneuvoston kanslia (2017) Valtioneuvoston tulevaisuusselonteon 1. osa: Jaettu ymmärrys työn murroksesta. *Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja* 13a/2017. <https://vnk.fi/julkaisut/julkaisu?pubid=URN:ISBN:978-952-287-432-0> (Tarkistettu huhtikuussa 2021.)
- Valtioneuvoston kanslia (2018) Valtioneuvoston tulevaisuusselonteon 2. osa – Ratkaisuja työn murroksessa. *Valtioneuvoston julkaisusarja* 30/2018. <https://vnk.fi/julkaisut/julkaisu?pubid=URN:ISBN:978-952-287-674-4> (Tarkistettu huhtikuussa 2021.)
- Venäläinen, Juhana (2017) ”Numerot voivat näyttää sataa, mutta juna ei kulje” – Populaarin verkkokeskustelun perspektiivi kansalliseen velkakulttuuriin ja kestäväen taloudenpidon ehtoihin. *Elore* 24(2), 1–29.
- Ylhäinen, Marjo (2018) Säilyykö kollektiivinen neuvotteluoikeus jälkiteollisessa yhteiskunnassa? Teoksessa Anu Suoranta & Sikke Leinikki (toim.) *Rapautuvan palkkatyön yhteiskunta. Mikä on työn ja toimeentulon tulevaisuus?* Tampere: Vastapaino, 74–90.

Henri Koskinen toimii sosiologian väitöskirjatutkijana Turun yliopistossa. Hän viimeistelee väitöskirjaansa, joka käsittelee yrittäjyyden muuttuvia merkityksiä suomalaisen jälkiteollisen yhteiskunnan ja talouden viitekehityksessä.